

Маріупольський державний університет

**ІННОВАЦІЇ
В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ:
ТЕОРІЯ, ПЕРСПЕКТИВИ, ШЛЯХИ
ЗАПРОВАДЖЕННЯ У ПРАКТИКУ**

**Збірник матеріалів
IV Міжнародної науково-практичної конференції**

Київ - 2026

УДК 373.2(06)

ІННОВАЦІЇ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ: ТЕОРІЯ, ПЕРСПЕКТИВИ, ШЛЯХИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ У ПРАКТИКУ: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції, 27 березня 2026 року / за заг. ред. С.І. Макаренко. Київ: МДУ, 2026. 270 с.

Редакційна колегія:

Блашкова Олена, кандидатка педагогічних наук, доцентка, в. о. завідувача кафедри практичної психології Маріупольського державного університету

Деснова Ірина, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри практичної психології Маріупольського державного університету

Коляденко Ніна, докторка медичних наук, доцентка, професорка кафедри практичної психології Маріупольського державного університету

Крутій Катерина, докторка педагогічних наук, професорка кафедри дошкільної освіти Маріупольського державного університету

Макаренко Світлана, кандидатка педагогічних наук, доцентка, в. о. завідувача кафедри дошкільної освіти Маріупольського державного університету

Поповська Оксана, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри дошкільної освіти Маріупольського державного університету

Фунтікова Ольга, докторка педагогічних наук, професорка кафедри дошкільної освіти Маріупольського державного університету

Яйленко Вікторія, старша викладачка кафедри дошкільної освіти Маріупольського державного університету

Рекомендовано до друку Вченою радою психолого-педагогічного факультету
Маріупольського державного університету
(протокол № 8 від 28 квітня 2026 року)

Статті публікуються в авторській редакції

© Колектив авторів, 2026

© Кафедра дошкільної освіти МДУ, 2026

6. Матвієнко С. І. Методика музичного виховання та музично-естетичного розвитку дітей дошкільного віку: методичні рекомендації. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2025.

7. Масол Л. М. Мистецька освіта в Україні: зміст, технології, інновації. Київ: Промінь, 2020. 304 с.

Крутій Катерина,

д-р. пед. наук, проф., професорка кафедри дошкільної освіти
Маріупольський державний університет, м.Київ

Пантюк Каміла,

здобувачка 1 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
освітня програма «Дошкільна освіта»,
Маріупольський державний університет, м. Київ

ГЕНДЕРНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Усвідомлення власної ґендерної ідентичності та соціальної ролі починається ще з народження. Цьому процесу сприяють дії батьків, які від самого народження застосовують ґендерно-марковані іграшки та одяг, що відповідають традиційним стереотипам. Зазвичай дорослі діють у межах ґендерно-бінарної системи, не розглядаючи можливість надати дитині предмети, які вважаються невідповідними до її біологічної статі. Стать – одна з перших категорій, яку дитина усвідомлює і яка визначає подальше її життя.

Ґендерна соціалізація дітей старшого дошкільного віку є важливим складником загального процесу становлення особистості, оскільки саме в цей період дитина інтенсивно засвоює соціальні норми, моделі взаємодії, уявлення про себе та інших людей [2].

Навіть у 5 років деякі діти можуть почати проявляти гнучкість щодо свого ґендеру. Хоча діти, вже знаючи багато описових ґендерних стереотипів, все ж можуть вірити, що хлопчики й дівчата можуть робити подібні речі й мати схожі риси. У старшому дошкільному віці помітно зростає здатність дитини узагальнювати соціальний досвід, співвідносити власну поведінку з очікуваннями оточення, розрізняти соціально схвалювані й несхвалювані способи дії. У зв'язку з цим ґендерна соціалізація постає не як вузький процес ознайомлення з відмінностями між хлопчиками та дівчатками, а як ширший механізм входження дитини у світ соціальних ролей, цінностей, норм спілкування та взаємоповаги [5; 6].

Сучасні дослідження розглядають ґендерну соціалізацію дітей старшого дошкільного віку (К. Крутій та ін. [2]) як актуальну педагогічну проблему, а чинне українське законодавство визначає соціалізацію та цілісний розвиток дитини як одну з основних цілей дошкільної освіти.

Сутність ґендерної соціалізації доцільно тлумачити як процес засвоєння дитиною уявлень про соціальні ролі, способи поведінки, норми взаємодії та очікування, які існують у суспільстві щодо представників різної статі. Водночас у сучасній педагогічній інтерпретації йдеться не про механічне відтворення усталених зразків, а про формування в дитини здатності будувати взаємини на основі поваги, прийняття відмінностей, партнерської взаємодії та визнання рівної цінності кожної людини.

У старшому дошкільному віці дитина вже не лише фіксує зовнішні відмінності між людьми, а й починає осмислювати, які вчинки, заняття, риси характеру та способи самовираження суспільство схильне пов'язувати з хлопчиками або дівчатками. Саме тому цей віковий етап є особливо чутливим до впливу соціального середовища.

Рання ґендерна сегрегація, яка часто сприймається дорослими як природне явище, є фундаментом для формування майбутніх упереджень. Поділ на «дівочі» та «хлопчачі» групи сприяє закріпленню стереотипів, що призводить до соціальної ексклюзії вже у дитячому віці. Ця тенденція зберігається і в дорослому житті, впливаючи на професійну сегрегацію та ґендерну дискримінацію [1; 2].

Особливість старшого дошкільного віку полягає в тому, що дитина вже має достатній запас спостережень і вражень для побудови відносно стійких уявлень про соціальний світ, проте ці уявлення ще залишаються гнучкими й значною мірою залежать від якості педагогічного впливу. Дослідження засвідчують, що в ранньому та дошкільному дитинстві ґендерні установки пов'язані не лише з пізнавальними уявленнями, а й із реальною поведінкою дитини щодо ровесників своєї та іншої статі. У середньому діти повідомляли про позитивне ставлення до своєї статі та негативне ставлення до інших статей.

Отже, ґендерна соціалізація в цьому віці має не абстрактний, а безпосередньо практичний вимір: вона впливає на характер спілкування, вибір партнерів по грі, прийняття або неприйняття певних видів діяльності, а також на самооцінку й самопрезентацію дитини.

Провідними агентами ґендерної соціалізації дітей старшого дошкільного віку є сім'я (родина), заклад дошкільної освіти, група ровесників, дитяча книга, ігрове середовище, іграшки, медіаконтент і повсякденне мовлення дорослих. Первинний досвід дитина здобуває в сім'ї, де спостерігає розподіл ролей, форми спілкування, способи турботи, прийняття рішень і ставлення до праці. Надалі цей досвід уточнюється, розширюється або, навпаки, закріплюється в закладі дошкільної освіти. Наприклад, у багатьох мовах закладені ґендерні займенники та різні способи спілкування з кимось на основі ґендеру [7; 8].

Теорія міжгрупового розвитку передбачає, що значущість ґендеру сприяє здатності дітей класифікувати людей за статтю. Ця категоризація, у свою чергу, призводить до стереотипів і упереджень на основі ґендеру. Іграшки та одяг часто мають кольорове маркування в крамницях, розділяючи світ на рожевий і синій кольори. У ранньому дитинстві маленькі діти чутливі до цих сигналів.

Якщо дитина постійно стикається з жорстким поділом занять, іграшок або моделей поведінки на «хлопчачі» та «дівчачі», то такі уявлення починають сприйматися нею як природні та незмінні.

Натомість різноманітне і відкрите освітнє середовище розширює межі дитячого досвіду й сприяє формуванню більш гнучких соціальних уявлень.

Окремої уваги потребує роль ровесників у процесі ґендерної соціалізації. У дошкільному віці діти часто тяжіють до спілкування з одностатевими ровесниками, а це підсилює закріплення подібних зразків поведінки всередині групи.

Дослідники відзначають, що взаємодія з ровесниками та залучення до ґендерно типізованих видів діяльності перебувають у взаємному зв'язку: діти не лише обирають партнерів по грі за ознакою статі, а й через таку взаємодію ще більше засвоюють відповідні моделі поведінки [1; 3; 7]. У результаті навіть нейтральні за своїм змістом види діяльності можуть отримувати ґендерне забарвлення лише тому, що вони вже закріпилися за певною групою дітей. Це зумовлює потребу в такій організації спільної діяльності, де хлопчики й дівчатка матимуть рівні можливості для взаємодії, співпраці та спільного розв'язання ігрових і пізнавальних завдань.

Хоча дівчата та хлопці загалом демонстрували схожі закономірності, з'явилися цікаві відмінності. Дівчата раніше демонстрували високий рівень приватної поваги та знань стереотипів, ніж хлопці. Ранній ґендерний розвиток дівчат у цих сферах повторює висновки, що дівчата знають ярлики для ґендеру раніше за хлопців. Можливо, стать більш помітна для дівчат раніше, бо в нашому суспільстві «чоловічність» часто вважається «нормативним», а жінки – це відхилення від цього прототипу.

Значущим механізмом ґендерної соціалізації є гра, адже саме в ігровій діяльності дитина відтворює соціальні ролі, моделі стосунків, способи розподілу обов'язків, форми лідерства і взаємодопомоги. Через сюжетно-рольову гру дошкільник не лише наслідує побачені зразки, а й апробує їх, співвідносить із власними переживаннями, коригує та внутрішньо засвоює. Тому зміст ігор, характер ігрових атрибутів, доступність різних ролей для всіх дітей мають безпосередній вплив на якість ґендерної соціалізації.

Результати досліджень (К. Крутій, В. Луценко та ін. [2; 3]) доводять, що ознайомлення дітей із нестереотипними прикладами ігрової поведінки сприяє зростанню ґендерної гнучкості, зменшує жорсткість уявлень щодо «дозволених» занять і послаблює схильність до виключення інших дітей за ґендерною ознакою.

Не менш важливим є мовленнєвий супровід ґендерної соціалізації. Саме завдяки словам дорослі схвалюють або обмежують певні способи поведінки, оцінюють прояви емоцій, вибір занять, особливості зовнішності й комунікації дітей. Коли в мовленні педагогів і батьків переважають оцінки на кшталт «це не для хлопчика» або «дівчатка так не поводяться», дитина поступово починає сприймати ці судження як безумовну норму.

Натомість ґендерно чутливе мовлення не нав'язує дитині жорстких рамок, а підтримує її активність, інтерес, самостійність, турботливість, упевненість і здатність до співпраці незалежно від статі. У цьому аспекті особливого значення набуває професійна позиція педагога, який має свідомо організовувати середовище без дискримінаційних настанов і з повагою до індивідуальних проявів кожної дитини.

У контексті дошкільної освіти ґендерна соціалізація не повинна зводитися до формального ознайомлення дітей із соціальними ролями дорослих.

Її педагогічна цінність полягає у формуванні в дитини досвіду рівноправної взаємодії, здатності бачити в іншому насамперед особистість, а не носія стереотипно визначеної ролі. Для цього важливо, щоб хлопчики й дівчатка мали доступ до різних видів діяльності: конструювання, малювання, догляду за іграшками, рухливих ігор, пізнавальних дослідів, драматизації, трудових доручень. Коли освітнє середовище не обмежує дитину штучними ґендерними межами, вона здобуває ширший досвід самореалізації, що позитивно впливає на розвиток її ініціативності, комунікативності, емпатії та впевненості у власних можливостях. Такий підхід відповідає і спрямуванню Державного стандарту дошкільної освіти на цілісний розвиток, соціалізацію та набуття дитиною життєвих компетентностей [5].

Педагогічні умови ефективної ґендерної соціалізації дітей старшого дошкільного віку передбачають, *по-перше*, створення безпечного, доброзичливого й відкритого освітнього середовища; *по-друге*, добір змісту виховання без упереджених і дискримінаційних установок; *по-третє*, організацію спільної діяльності хлопчиків і дівчаток на засадах партнерства; *по-четверте*, активну взаємодію закладу дошкільної освіти з родиною.

Особливо важливою є узгодженість виховних впливів сім'ї та педагогів, оскільки суперечливі сигнали щодо соціальних ролей можуть дезорієнтувати дитину або закріплювати подвійні стандарти. Саме тому робота з батьками має охоплювати не лише інформування, а й педагогічне консультування щодо впливу стереотипів на розвиток дитини, добору ігор, книжок, мультфільмів та форм сімейної взаємодії.

Отже, ґендерна соціалізація дітей старшого дошкільного віку є складним і багатокомпонентним процесом, у якому поєднуються впливи сім'ї, освітнього середовища, ровесників, гри, мовлення та ширшого культурного простору. Її результатом має стати не засвоєння жорстких зразків «жіночої» чи «чоловічої» поведінки, а формування в дитини поваги до себе й інших, здатності до співпраці, прийняття різноманітності соціальних ролей і готовності реалізовувати власні можливості без обмеження стереотипами. Саме за таких умов ґендерна соціалізація стає важливим чинником гармонійного особистісного розвитку дитини старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карнаух Л., Кравчук Н. Дослідження ґендерної соціалізації дітей дошкільного віку в контексті суспільно-історичного розвитку суспільства. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2021. Вип. 1(48). С. 170–174. DOI: 10.24144/2524-0609.2021.48.170-174.
2. Крутій К.Л. До визначення ґендерно-чутливих індикаторів у комплексних освітніх програмах для дітей старшого дошкільного віку. *Ґендерні студії : матеріали доповідей (статей, тез) учасників/учасниць 4 міжвузівського науково-практичного семінару / за наук. ред.: д-р філос. наук, проф. В.В.Гусаченко. Упорядниці : Г.Єрко, Т. Жалко, І. Чемерис. Луцьк : Волиньполіграф, 2017. С.24-27.*
3. Луценко В. Gender education of preschool children as a pedagogical problem. *Continuing Professional Education: Theory and Practice*. 2024. № 3(80). С. 67–74. DOI: 10.28925/2412-0774.2024.3.6.
4. Пантюк К. Роль ґендерно нейтральних іграшок у подоланні стереотипів у дітей дошкільного віку. *Дебют: Збірник тез доповідей студентів психолого-педагогічного факультету МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2026 / За заг. ред. к.екон.н., доц. Марена Т.В., к.пед.н., доц. Демидової Ю. О. Київ, 2026.С. 221-223.*
5. Про дошкільну освіту : Закон України від 06.06.2024 № 3788-ІХ. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України (дата звернення: 23.02.2026).
6. Halim M. L. D., Ruble D. N., Tamis-LeMonda C. S., Shrout P. E., Amodio D. M. Gender attitudes in early childhood: Behavioral consequences and cognitive antecedents. *Child Development*. 2017. Vol. 88, No. 3. P. 882–899. DOI: 10.1111/cdev.12642.
7. Martin C. L., Kornienko O., Schaefer D. R., Hanish L. D., Fabes R. A., Goble P. The role of sex of peers and gender-typed activities in young children's peer affiliative networks: A longitudinal analysis of selection and influence. *Child Development*. 2013. Vol. 84, No. 3. P. 921–937. DOI: 10.1111/cdev.12032.
8. Spinner L., Cameron L., Calogero R. Peer toy play as a gateway to children's gender flexibility: The effect of (counter)stereotypic portrayals of peers in children's magazines. *Sex Roles*. 2018. Vol. 79, No. 5–6. P. 314–328. DOI: 10.1007/s11199-017-0883-3.

Потеряєва Тетяна,
здобувачка 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
освітня програма «Дошкільна освіта»,
Маріупольський державний університет, м. Київ
Науковий керівник:
Макаренко Світлана,
канд. пед. наук, доц., в.о. завідувача кафедри дошкільної освіти,
Маріупольський державний університет, м. Київ

СУЧАСНІ АЛЬТЕРНАТИВНІ ХУДОЖНІ ПРАКТИКИ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сучасні альтернативні художні практики в дошкільній освіті доцільно розглядати не лише як засіб урізноманітнення занять з образотворчої діяльності, а як педагогічно організований простір розвитку креативності. У науковому